

Kapitalizm: Sabotaj Yoluyla Büyüme - II

Anarşist Ekonomi Tartışmaları (29)

Shimshon Bichler ve Jonathan Nitzan

16.02.2018

İçindekiler

Hiyerarşi	4
Kooperatif İş Birliği	5
Verimlilik	7
Direnif	9

Anarşist Ekonomi Tartışmaları yazı dizimize, önceki sayılarda ilk üç bölümünü aktardığımız ve kapitalizmin büyüme yanlısamasını inceleyen makale ile devam ediyoruz. Makalenin yine kısaltarak alıntılaradığımız 4-8. bölümleri, genel olarak iktidar odaklı yapıların ve hiyerarşinin sosyoekonomik özelliklerini inceliyor. Bu bölümler, büyük ve ekonomik olarak gelişmiş toplumların zorunlu olarak hiyerarşik olacağı iddiası gibi, egemen devletçi düşünce akımlarının yarattığı mitleri parçalaması açısından önemli bir okuma olarak karşımıza çıkıyor.

İktidar dürtüsü, tarih boyunca bütün sözde uygar toplumlara yayıldı. Kapitalizm bu açıdan sadece maliyeti yükseltti. Son iki yüzyılda, toplumsal üretim ve enerji ölçütleriyle öncekilerin hepsinin toplamını aşan yeni bir mega-makine yarattı. Ve bize göre, bu süreci yönlendiren şey, daha hızlı bir enerji dönüşümü ya da daha yüksek bir “yaşam standardı” değil, iktidarın kendisinin güçlenmesinden ibarettir.

Sermayeleşen iktidarı güçlendirmek demek, direnci yenmek demektir. Dağınık halde bulunan nüfusların fiziksel olarak veya sanal olarak yoğunlaşmasını ve kontrol edilen bir sosyal şebekeye kurumsal olarak kilitlenmesini gerektirir ve bu dönüşüm çoğu zaman taban tarafından yönlendirilmez. Köylüler kent kitleleri olmaya gönüllü olmazlar ve kent kitleleri kapitalist hiyerarşide bir düğüm noktası haline gelmeye can atmazlar.

Yerlerinden kovulmaları ve tuzağa düşürülmeleri, özendirilmeleri ve koşullandırmaları, tehdit edilmeleri ve zorlanmaları gerekir. Dahası, bir kez kurumsal hale geldikten sonra, örgütlü iktidarın dayatmaları kendi kendini yenileme eğilimindedir. Bir yandan, iktidarlarını uygulayanlar bunu yapmayı bırakamazlar: Gılgamış gibi ölüm korkusunun pençesinde, her ne pahasına olursa olsun iktidarını sürdürmeye mecbur olurlar ve üzerlerinde Hobbes’un laneti, karşı güç tehdidi olduğu için bir an bile duramazlar -aksi halde iktidara aç diğer hükümdarlara av oluverirler.

Hiyerarşi

Hiyerarşinin rolünü anlayan ilk modern düşünürlerden biri, Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev eseriyle Estienne de La Boetie idi. Bilinenin aksine, der La Boetie, zorbanın iktidarının temeli, en azından doğrudan şekliyle, zor kullanmak değildir: “Tirana destek olan ve tüm ülkeyi kulluk altında tutan hep dört ya da beş kişidir. Bu altı kişi şeflerini o kadar başarıyla idare eder ki, o yalnızca kendi kötülüklerinden değil, hepsinin yaptıklarından sorumlu tutulur. Bu altı kişinin de çıkar sağladıkları altı yüz kişisi vardır. Altı kişi tiranla birlikte ne yapıyorsa, bu altı yüz kişi de altı kişiyle aynısını yapar. Bu altı yüz kişi himayesinde altı bin kişi tutar; bunlara rütbe verilir, bölge amiri ya da mali idareci olarak atanırlar. Gerektiğinde emirlerini yerine getirerek aç gözlülüğün ve zalimliğin araçları olurlar. O kadar çok zarar verirler ki altı yüzün himayesi olmadan ne hayatta kalabilir, ne de yasadan ve cezadan kaçabilirler. Bütün bunların sonucu gerçekten ölümcüldür. Ve bu karmakarışık çileyi çözmek isteyen kimse, altı bin değil yüz bin, hatta milyonların tirana bu iple bağlı olduklarını görür.”

Hiyerarşinin en önemli özelliklerinden biri, son derece modüler olabilmesi, bu nedenle kolayca disipline edilebilmesi ve hızlıca yeniden kurulabilmesidir. Malcolm Bosse’un The Warlord’u, standartlaştırılmış ve tamamen otomatikleştirilmiş bir savaş makinesi olan on üçüncü yüzyıl Moğol ordusunun üstünlüğünü tasvir ederken, enerji ile hiyerarşik güç arasındaki iki yönlü ilişkinin özüne işaret eder.

Kooperatif İş Birliği

İlginç bir karşı örnek ise, Xenophon'un Anabasis ya da On Binlerin Yürüyüşü'nde sunulur. Çok daha büyük bir ordu ile çevrili, tedarikten yoksun ve onlara ne yapacağını söyleyen komutanları olmayan on binler, ölüme mahkûm görünüyordu. Ancak mucizevi bir şekilde talihi yenmeyi başardılar. Yunanistan'a geri dönmek için savaşarak uzun bir geri çekilme başlattılar ve sonunda nispeten az kayıpla eve ulaştılar.

Xenophon'un doğrudan deneyimleyip anlattığına göre başarılarının sırrı, ordularını yeniden organize ederken, geri çekilmeyi planlarken ve planlarını gerçekleştirirken aldıkları tutumdur.

Onların yeniliği, ikinci bir örgütsel boyut getirmektir. Pers ordusunun yapısı, itaatkâr dişlilerin tek boyutlu bir hiyerarşisi iken, Yunan askerler iki boyutlu bir hareket tarzı geliştirdiler. Çatışmada hiyerarşik davrandılar. Fakat strateji kurarken "yürüten bir demokrasi... Müzakere edip eyleyen; Asya'nın ortasına sürüklenmiş bir Atina simgesi" gibiydiler.

Demokratik dürtü askerlerin kendilerinden geldi. Yağmanın cazibesıyla lekelenmesine rağmen, gevşek de olsa hala, Yunanistan'ın demos-kratia etliğini -toplumun doğrudan kendi üyeleri tarafından yönetilmesi gerektiği fikrini- taşıyorlardı. Demokratik etik, onları kişisel olarak sorumluluğu üstlenmeye ve özerk varlıklar olarak kooperatif iş birliğine zorlamıştır; bu da onları tek başlarına daha iyi askerler yapmakla kalmamış, aynı zamanda çevrelerindeki köle temelli imparatorluk ordularına kıyasla daha etkili bir savaş gücü yapmıştır.

Şüphesiz, bu sadece bir karşı örnektir. Fakat değerlidir çünkü genel bir ilkeyi gösterir: Özerk iş birliği, tabiatı gereği hiyerarşik yönetime göre daha esneklerdir. Anabasis'in gösterdiği gibi, özerk olarak örgütlenmiş gruplar gerekli görülürse hiyerarşiye başvurabilirler ama hiyerarşik gruplar aniden özerk olamazlar.

Özerk iş birliği, insan girişimlerinin en yıkıcı olanında bile etkinliği artırabiliyorsa, yaratıcı örgütler ve kurumlarda neler yapabilir?

Liberal ekonomi politik, özellikle de neo-klasik dogması hem hiyerarşiyi hem de iş birliğini kötüler; ilkinin Fransız ihtilali öncesi rejiminin kalıntısı olarak, ikincisini ise bir sosyalist tehlike olarak görür ve her ikisini de ahlaksız, adaletsiz ve son tahlilde verimsiz olarak görür. Liberallere göre en iyi düzenleyici mekanizma herkesin herkese karşı olduğu, Hobbes'cu bir ekonomik savaş, tam rekabettir. Bu zalim kozmosta uygun olan yaşar ve uygunsuzluklar yok olur. Ve o dünyada uygun olmak demek üretken ve verimli olmak demek olduğu için, görünmez el (arz ve talep) aracılığıyla yürütülen, sonu gelmeyen bir ekonomik savaş, mümkün olan en iyi dünyayı garanti eder.

Yirminci yüzyılın başında kapitalizmin küresel krizi, komünizm ve faşizm hepsi aynı anda yükselirken, daha geniş çapta Kartezyen-Newtoncu dünya görüşüne itirazlar karşısında bu resmi tutuculuk yumuşamaya başladı.

İtirazlar birçok farklı alandan geldi. Kuantum mekaniği, dikkati ayrı nesnelere sadece bağlantılara kaydırarak "nesnellığın" anlamını ve gözlemcinin gözlenenenden ayrı tutulmasını sorguladı. Gestalt psikolojisi algının bütüncü ve indirgenemez niteliğine odaklandı ve biyoloji, canlı dünyayı ve çevresini anlama kabiliyetimizi sorgulayarak, onun yalnızca aşağıdan yukarı değil, aynı zamanda yukarıdan aşağı, "ortaya çıkan" özelliklerin bileşenlerinin toplamını aşığı karmaşık bir sistem olarak düşünüldüğü biyosfer kavramını keşfetmeye başladı.

Bu itirazların hepsi canlı sistemleri destekleyen kooperatif unsurlara vurgu yapıyordu. Düzen yaratmak için enerji gereklidir. Ancak enerjinin yakalanması kendi başına bize dönüşümün etkinliği ya da düzen oluşturma kabiliyeti hakkında, hele de yol açtığı düzenin özellikleri hakkında pek bir şey söylemez. Bunlar için, fizikçi-filozof David Bohm'un oluşturduğu düzen dediği şeyi anlamamız gerekir. Konumuz bağlamında, enerjinin kullanımını yönlendiren bu özel "algoritmayı" belirleyen en kritik unsurun, bir

tarafda iktidar ve çatışma, diğler tarafda iş birliğı ve ortak yaşamann birbirlerine karşılıklı tepki verme biçimleri olduğunu düşünüyöruz.

Verimlilik

Stratejik sabotajın temel dayanaklarından biri, iktidarı uygulamak için toplumsal verimliliği baltalamasıdır. Toplumsal verimlilik enerji yakalamakla aynı şey değilse de, temel mantığı aynıdır. Stephen Marglin'in çığır açan çalışmasına göre, yöneticiler sürekli ve rutin olarak yönetilenlerin verimliliğini zayıflatırlar. Romalılar köleleri tuğla ve seramik "fabrikalarına" koyduğu zaman, Avrupalı feodal lordlar el değirmenlerini yasaklayıp su değirmenini dayattığı zaman, iç savaş sonrası Amerikalı toprak sahipleri küçük çiftçiyi kredili bir sistem olan ortakçılığa zorladığı zaman ve Stalin, Sovyet tarımını kolektiflediği zaman... Bu örneklerdeki yöneticilerin amaçları, verimliliği düşürmek pahasına da olsa, "uyruklarını" daha kolay yönetilebilir kılmaktı. Ve aynı iddia, kapitalist üretimin ortaya çıkışı için de geçerlidir. Marglin'e göre, İngiliz kapitalistler açıkça yetersiz madencilik tekniklerini korudular, makinelerin icadından çok daha önce faktör sistemini getirdiler ve özellikle de yok etmeye çalıştıkları verimli emek kooperatiflerine kıyasla teknik açıdan verimsiz olan ayrıntılı iş bölümü üzerinde ısrar ettiler. O zamandan bu yana çok şey değişmedi.

Kapitalizmde kapasite-altı kullanım -ister üretimle ölçülsün, ister enerjiyle- resmi istatistiklerde görülmez. Peki neden? Çünkü genelde %70-90 arasında değişen kapitalist kapasite kullanım ölçüleri mutlak bir maksimuma göre değil, kapitalistlerin kâr açısından uygun gördüğü çok daha düşük bir düzeye göre ölçülür. Bu yerleşik tutarsızlığı işaret eden ilk yazarlardan biri olan Thorstein Veblen'e göre, eğer üretimi kapitalist maksimumla değil, "teknolojik" olanıyla karşılaştırsaydık, kullanım oranları yüzde 25'te kalırdı. Gerçekten de, son zamanlarda askeri üretim gibi bazı sektörlerde yapılan tahminlerde bu oran sadece yüzde 10'dur.

Peki neden yapay kapitalist ölçümlerden vazgeçip, mevcut teknolojinin sınırladığı gerçek kapasiteyi tahmin etmiyoruz? Sebep, söz konusu bütün bir toplum olduğunda, bu gerçek kapasitenin bilinmemesi olabilir. Bir toplumun enerjisi yakalama kabiliyeti, örgütlenme biçimine bağlı olduğu için maksimum kapasitesini belirlemenin tek yolu, -en hiyerarşik kumanda biçiminden en özerk iş birliği formlarına kadar- olası tüm örgütsel biçimlerin seviyelerini sıralamak ve en yüksek yakalama oranını referans olarak kullanmaktır. Gerçi bu karşılaştırmayı yapmak, özellikle de yeterince büyük ölçekte, imkânsız değilse bile zordur. Peki neden? Çünkü kurumlar ve siyasetler iktidar uğruna iktidar tarafından yönlendirildiğinde, kooperatif girişimleri sistematik olarak yıldırma, önleme ve engelleme eğilimindedirler. Bu eğilim, girişimler özerk olduklarında daha fazladır, büyük olduklarında çok daha fazladır ve başarılı olurlarsa kesindir. Ve bu sistematik dışlanma nedeniyle yatay kooperatif örgütler ve siyasetler çok az ve uzakta oldukları için, gerçekten özerk olanları ise neredeyse yok olduğu için karşılaştırma yapılacak hiçbir temel bulamıyoruz.

Ancak yine de çarpıcı örnekler var. CERN (Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi) davasını ortaya koyan Knorr-Cetina ve Ulf Martin'den alıntılıyoruz. CERN dünyanın en büyük parçacık fiziği laboratuvarını -şimdiye kadar oluşturulmuş en güçlü enerji dönüştürücülerinden birini- işletiyor. Karmaşıklığı akıllara durgunluk verir: çok sayıda devletin iş birliğini içerir; tesisleri yüzlerce kurum tarafından kullanılmaktadır; çalışan 13.000'den fazla kişi, binlerce bilim insanı ve 10.000'den fazla ziyaretçi uzmandan oluşmaktadır. Rekor düzeyde enerji yakalamasına ve yüksek karmaşıklığına rağmen CERN örgütü oldukça yataydır.

CERN gibi teknik olarak en karmaşık faaliyetlerin sınırlı hiyerarşiyle ve görece iktidar olmadan koordine edilebildiği göz önüne alındığında, aynı şey teknik olarak daha basit ve karmaşıklığı çok daha az görevlerde neden yapılamaz?

Bu soruyu cevaplamak için, enerjinin hangi amaçla kullanıldığını incelemeliyiz. Hiyerarşik toplumlarda yakalanan enerjinin büyük bir kısmı maddi kazanç, geçim ve refah için ayrılmaz; hiyerarşik yapının sürdürülmesi ve pekiştirilmesi için kullanılır.

**

Direnif

Bize göre direniş iki biçim alır; iktidar-yerine-geçen direniş ve iktidar-karşıtı direniş. Birinci biçim iktidar mücadelesinin kendi içinde vardır ve bir oluşunun iktidar dayatma çabaları hemen her zaman karşısında aynı iktidarı dayatmak isteyen diğer oluşunları bulur. Örneğin kapitalizmde hkmetler, şirketler, sendikalar, dini aygıtlar, suç şebekeleri ve diğer bu tip örgütler sürekli olarak birbirlerinin iktidarı ile rekabete girerler ve bu da iktidarın her zaman direnişle karşılaştığı anlamına gelir.

İkinci direniş biçimini iktidar mücadelesinin dışındadır. Bir iktidar arayışından değil; tersine, iktidarın reddinden kaynaklanır -yani, hiyerarşiyi tamamen kaldırma ve yerine özerkliği ve iş birliğini koyma arzusu. Bu ikinci yönelim çoğunlukla görünmez, hiyerarşik iktidarın l yükünün altında kalmıştır, ama her zaman oradadır- çünkü olmasa, üzerinde egemen olunacak hiçbir Şey olmazdı ve daha baştan iktidar olmazdı.

İktidar çoğunlukla örgütsel ve kurumsal hiyerarşiler yoluyla dayatılır ve iktidar arayışı sürekli olduğundan, hiyerarşilerini yaratma ve genişletme yönelimi de süreklidir. Bunların sonucu daimi ordular, örgütlü din, yasal sistem, çeşitli bürokrasiler, polis kuvvetleri, sürekli propaganda ve diğer alanlara özel bazı kurumların yanı sıra, hem toplumun fiziksel olarak sürdüren hem de hiyerarşik düzeni koruyan ve genişleten sayısız çift-amaçlı etkinlikler...

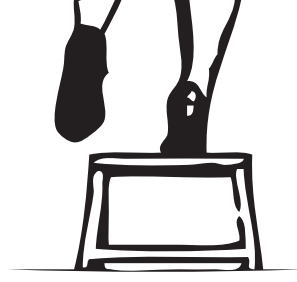
Dahası, iktidar hiyerarşilerinin oluşunu genelde "otokatalitik bir yayılım" ile kendini besler (Martin 2016). Dayatılan iktidar ve sabotajı ne kadar gcl olursa, ona karşı direniş o kadar artar ve dolayısıyla bu direnişi kontrol altına alıp yenmek için daha da fazla hiyerarşi ve sabotaj gerekir. Bu otokatalitik yayılım sonucunda iktidar-odaklı toplumlar gittikçe daha "karmaşık" görünür. Ancak karmaşıklık ğrencilerinin çoğu, bu türetmeyi kabul etmez. Biyolojik-ekonomik perspektiften bakarak, genelde toplumsal "karmaşıklık" kavramını olumsuz değil olumlu olarak, toplumsal ölçeğin kaçınılmaz bir unsuru olarak düşünürler. Örneğin Tainter'a göre, toplum ve enerji kullanımı ne kadar büyük olursa, onu koordine etmek o kadar zor olur. Koordinasyon problemleri ne kadar büyük olursa, çözümleri o kadar zor ve karmaşık olur ve çözümler yerel, kısa vadeli düzeltmeler sağlasa da, genelde uzun vadede toplumu daha da karmaşık hale getirirler. Böylece yeni çözümlere ve dolayısıyla daha büyük karmaşıklığa ihtiyaç duyan başka sorunlar yaratırlar.

Ancak bizce karmaşıklık konusunda bu olumlu düşünme son derece yanıltıcı olabilir. Bize göre iktidar odaklı toplumlarda karmaşıklığın kaynağı, verimliliği artırma çabası değil; iktidarın çıkarları için verimliliği kontrol etme ve zayıflatma çabasıdır. O zaman, toplumsal karmaşıklık bir "problem çözme stratejisinden" ok sabotajla birlikte gelen ve onun etkisini arttıran bir araç olarak, kendiliğinden yayılan iktidar biçiminin doğasında bulunan olumsuz bir özellik olarak incelenmelidir.

Bize göre, iktidar odaklı karmaşıklıkların çoğu bilinçli olarak ortaya çıkmamış, başta birbirinden ayrı birçok stratejik sabotaj biçiminin birleşmesinden ortaya çıkmıştır. Gıda, tıp ve eğlence sektörlerinin küresel olarak giderek artan merkezileşmesi ve politikleşmesini ele alalım. Geçtiğimiz yarım asır boyunca bu süreçlerin keşişimi, ucuz p-gıda diyetinin dayatılması, ilaç tedavisinin kitlesel düzeyde aşırı kullanımı, pasif eğlence ve fiziksel eylemsizlik yoluyla nüfusun artan bir Şekilde uyulurulması ile sonuçlandı. Başta birbirinden ayrı stratejik sabotaj biçimlerinin nihai sonucu dünya çapında bir obezite salgını, diyabet, kalp hastalığı ve zihinsel hastalıklar oldu ve bunlar da gittikçe yayılarak enerji emen ve her biri "sorunu çözmeye" adanmış toplumsal, tıbbi ve yasal hiyerarşiler karmaşıklığına yol açtı. Burada da, ortaya çıkan karmaşıklık büyük ölçüde istemeden yapılmıştır, ancak bu karmaşıklığın hiyerarşik iktidarı desteklemek için oluşturulduğu ve sürdürüldüğü göz önüne alındığında, tanım gereği, emdiği enerjinin çoğu sonunda yaşamsal ihtiyaçlara ve refaha değil, stratejik sabotaja gider.

Son olarak, iktidar-odaklı karmaşıklığın çoğu büyük ihtimalle bilinçli oluşturulmamışsa da, bazıları açıkça önceden planlanmıştır. Örneğin, bilgisayar donanımı ve iletişim ağlarının engellerle dolu tasarımları kasten karmaşıktır; tıpkı yasal sistemin Kafkaesk unsurları ve modern muhasebe ve finansın çapraşık ve çoğu zaman anlaşılamayan labirentleri gibi. Bu kasıtlı karmaşıklıkla yakalanan enerji, refaha ve yamsal ihtiyaçlara çok az katkı yaparken hiyerarşik iktidara bol miktarda katkıda bulunur.

Anarşist Kütüphane

Shimshon Bichler ve Jonathan Nitzan
Kapitalizm: Sabotaj Yoluyla Büyüme - II
Anarşist Ekonomi Tartışmaları (29)
16.02.2018

Çeviri: Özgür Oktay - Bu yazı Meydan Gazetesi'nin 43. sayısında yayınlanmıştır.

tr.anarchistlibraries.net